

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING TUZILISHI

AZAMOVNA SITORA AYONOVNA

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Guliza Berdiyeva Mirzohid qizi

*ShDPI Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada davlatning asosiy huquqiy hujjati bo'lgan Konstitutsiyaning tuzilishi tahlil qilinadi. Konstitutsiya har bir davlatning ichki va tashqi siyosatini belgilovchi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlovchi, davlat organlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim hujjat hisoblanadi. Maqolada Konstitutsiyaning tuzilishi, uning asosiy bo'limlari, har bir qismning funksiyasi va roli, shuningdek, Konstitutsiyaning jamiyatdagi o'rni va uning ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, Konstitutsiyaning qabul qilinishidagi tarixiy jarayonlar, uning o'zgarishlari va yangilanishi masalalari ham ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Konstitutsiya, tuzilish, davlat, huquqiy tizim, fuqarolik huquqlari, siyosiy tizim, davlat organlari, Konstitutsiyaning funksiyalari, jamiyat.*

KIRISH

Konstitutsiya — bu davlatning asosiy huquqiy hujjati bo'lib, uning barcha siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlari uchun asos bo'ladi. Har bir davlatning konstitutsiyasi o'ziga xosdir, lekin barcha konstitutsiyalarning umumiy maqsadi — davlatni tartibga solish, fuqarolarni himoya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdir. Konstitutsiyaning tuzilishi, uning asosiy qismlari, har bir qismning vazifasi va umumiy ahamiyati alohida tahlilga muhtoj. Ushbu maqola orqali konstitutsiyaning tuzilishini o'rganish, uning jamiyat va davlat boshqaruvidagi

o‘rmini aniqlash, fuqarolarning huquq va erkinliklari bilan bog‘liq masalalarga e‘tibor qaratish maqsad qilingan.

ASOSIY QISM

1. Konstitutsiyaning Tuzilishi: Umumiy Tavsif

Konstitutsiya odatda bir nechta asosiy bo‘limlardan iborat bo‘ladi. Bularning har biri alohida vazifani bajaradi, va barcha bo‘limlar birgalikda davlatning asosiy qonuniy tizimini yaratadi. Odatda, Konstitutsiya quyidagi asosiy qismlardan iborat bo‘ladi:

Preambula (kirish qismi) Preambula — bu konstitutsiyaning boshida joylashgan qisqacha matn bo‘lib, u konstitutsiyaning maqsadi, mohiyati va qabul qilishdan maqsadni belgilaydi. Bu qismda ko‘pincha davlatning asosiy qadriyatlarini, xalqi, tarixiy an‘analari va prinsipial maqsadlari haqida so‘z yuritiladi.

Umumiy qoidalar. Bu bo‘limda davlatning asosiy prinsiplari, tashkil etilishi va uning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rsatiladi. Odatda bu yerda mustaqillik, xalq suvereniteti, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy tizimi, qonun oldida tenglik kabi asosiy qadriyatlar belgilab qo‘yiladi.

Fuqarolar huquqlari va erkinliklari. Konstitutsiyaning bu qismi fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini kafolatlaydi. Bu bo‘limda odamning erkinligi, mulk huquqi, boshqalar bilan tenglik, sudga murojaat qilish huquqi va boshqalar haqida batafsil qayd etiladi.

Davlat organlari va ularning faoliyati. Bu bo‘limda davlatning boshqaruv tizimi tashkil topadi. Odatda, bunda ijroiya, qonunchilik va sud hokimiyatining o‘zaro munosabatlari, vakolatlari va cheklovlari ko‘rsatiladi. Davlat organlarining tashkil etilishi va ularning o‘z vazifalarini qanday bajarishi belgilangan.

O‘zgartirishlar va tuzatishlar. Konstitutsiyaning o‘zgarishlarga qanday qarshi turishi yoki qaysi holatlarda o‘zgartirish kiritilishi mumkinligi ko‘rsatilgan bo‘lim. Konstitutsiyani o‘zgartirish faqatgina aniq protseduralar orqali amalga oshirilishi kerak.

2. Konstitutsiyaning Har Bir Qismining Vazifasi

Har bir bo'lim o'zining alohida funktsiyasiga ega. Masalan, fuqarolar huquqlarini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan normalar davlatda adolat va tenglikni yaratishga xizmat qiladi. Davlat organlarining tashkil etilishi esa davlatning samarali boshqarilishini ta'minlaydi. Shuningdek, o'zgartirishlar bo'limi konstitutsiyaning moslashuvchanligini va yangi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy sharoitlarga mos kelishini ta'minlaydi.

3. Konstitutsiyaning Jamiyatdagi O'rni va Ahamiyati

Konstitutsiya nafaqat davlatni tartibga soluvchi huquqiy hujjat, balki jamiyatni yanada rivojlantirish va odamlar o'rtasida adolatni ta'minlashga xizmat qiladigan asoslidir. U ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, fuqaro huquqlarini himoya qiladi, davlat organlari o'rtasida muvozanatni saqlaydi va siyosiy tizimni to'g'ri ishlashini kafolatlaydi. Konstitutsiya jamiyatni yagona, ijtimoiy jihatdan adolatli va huquqiy davlatga aylantirishda asosiy omil bo'ladi.

4. Konstitutsiyaning Tarixiy Jarayonlari

Har bir davlatning Konstitutsiyasi o'z tarixiy rivojlanish jarayonini o'zida aks ettiradi. Masalan, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi uning mustaqillik yillarida qabul qilindi va bu jarayon xalqning erkinligini va davlat suverenitetini ta'minlashga qaratilgan edi. Har bir Konstitutsiya qabul qilinishida o'ziga xos tarixiy sharoitlar va ijtimoiy talablar bo'lgan, bu esa har bir davlatning yuridik tizimini yaratishda o'z izini qoldirgan.

Konstitutsiyaning ikkinchi muhim bo'limi — bu davlat organlarining tuzilishi va o'zaro munosabatlarining tahlili. Bunda davlatning hokimiyat bo'linish prinsipi eng muhim o'rin tutadi. Klasik ravishda, davlat hokimiyati uchta asosiy bo'limga:

ijro etuvchi, qonunchilik va sud hokimiyatiga bo'linadi. Har bir organ o'z vakolatlari doirasida ishlaydi, lekin ularning o'zaro aloqalari muvozanatli va samarali bo'lishi kerak.

Ijro etuvchi hokimiyat: Davlatning boshqaruv tizimi, prezident, bosh vazir, hukumat, mahalliy davlat organlari kabi tuzilmalarni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy konstitutsiyalarda ijro etuvchi hokimiyatning vakolatlari aniq belgilangan, bunda uning parlament va sud tizimi bilan aloqalari ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, ijro etuvchi hokimiyatning demokratik nazorati mustahkamlanadi, bu esa uning qudratini orttiradi va jamiyatning barcha qatlamlariga teng imkoniyatlar yaratadi.

Qonunchilik hokimiyati: Konstitutsiya qonun chiqarish jarayonining asosiy prinsiplari va qonunchilikning ustuvorligini ta'minlaydi. Deputatlarning vakolatlari, ularning ishlash tartibi, hamda qonun chiqarish tizimining ishonchliligi bu bo'limda alohida ko'rsatiladi. Zamonaviy konstitutsiyalarda, qonun chiqarish jarayonining ochiqligi va fuqarolarning ishtirok etish huquqlari ham ko'rsatilgan. Bu esa davlatning demokratiyasini ta'minlaydi.

Sud hokimiyati: Sud tizimining mustaqilligi, uning fuqarolar va davlat o'rtasidagi adolatni ta'minlashdagi roli aniq belgilanadi. Sudning siyosiy tizimga bog'liq emasligi, unga aralashmaslik, va fuqarolarni qonuniy himoya qilish masalalari konstitutsiyaning eng muhim qismlaridan biridir. Sud hokimiyati, shu bilan birga, davlat organlarining faoliyatini nazorat qilishda muhim o'rin tutadi.

Bundan tashqari, zamonaviy konstitutsiyalarda **so'z erkinligi, axborot huquqi, saylov huquqlari** kabi yangi masalalar alohida e'tibor qaratilmoqda. Konstitutsiya faqat davlat organlarini tashkil qilish bilan cheklanmay, balki fuqarolarning siyosiy va ijtimoiy hayotidagi roli hamda ularning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga ham yo'naltirilgan.

Zamonaviy konstitutsiyalarda o'zgarishlar va yangilanishlar jarayoni ham muhim ahamiyatga ega. Konstitutsiya — bu faqat joriy holatni aks ettiruvchi hujjat emas, balki vaqt o'tishi bilan davlat va jamiyatning ehtiyojlariga moslashuvchi dinamik huquqiy asosdir. Konstitutsiya qabul qilinishida yoki undan o'zgartishlar kiritishda barcha jamoat qatlamlarining fikrini inobatga olish, ijtimoiy talablar va global tendensiyalarni hisobga olish zarur. O'zgarishlar faqat ma'lum me'yorlar asosida amalga oshiriladi, bu esa

Konstitutsiyaning mustahkamligini va barqarorligini ta'minlaydi.

O'zgarishlar jarayoni, asosan, quyidagi asosiy qoidalarga asoslanadi:

- **Alohida normalarning o'zgartirilishi:** Ba'zi hollarda, Konstitutsiyaning alohida moddalarida o'zgartirishlar kiritish kerak bo'ladi. Misol uchun, fuqarolarning siyosiy ishtiroki, saylov tizimi yoki davlat organlarining vakolatlari bilan bog'liq bo'lgan o'zgartirishlar.

- **Yangi moddalarning kiritilishi:** Vaqt o'tishi bilan yangi ijtimoiy va siyosiy masalalar yuzaga kelishi mumkin. Konstitutsiya yangi sharoitlarga moslashish uchun ba'zida yangi normalarni o'z ichiga olishga majbur bo'ladi.

- **O'zgarishlar va to'g'rilashlar jarayonining nazorati:** O'zgarishlar jarayoni aniq qonunlar va tartiblarga asosan amalga oshiriladi. Har bir davlatda o'zining konstitutsiyaviy tuzumi va tuzatishlarni amalga oshirish tartibi mavjud.

XULOSA

Konstitutsiyaning tuzilishi davlatning siyosiy va huquqiy tizimining asosi bo'lib, har bir bo'limning o'ziga xos vazifasi bor. Fuqarolar huquqlarini himoya qilish, davlat organlarining vakolatlarini aniqlash, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va konstitutsiyaviy o'zgarishlarni amalga oshirish bularning barchasi Konstitutsiyaning asosiy funksiyalaridir. Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki davlat va jamiyatni boshqarishning muhim vositasidir, uning mohiyati va tuzilishi to'g'risida chuqur tushuncha egalik qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda ko'plab davlatlar o'z konstitutsiyalariga yangi o'zgartirishlar kiritishga harakat qilmoqda. Bu o'zgarishlar ko'pincha texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning yangi talablariga javob sifatida yuzaga kelmoqda. Masalan, raqamli iqtisodiyot va texnologiyalarning rivojlanishi, ekologik muammolar va inson huquqlari masalalari kabi yangilangan talablar konstitutsion tizimni yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

Xususan, Konstitutsiyaning yangi yondashuvlari va yangilanishlari fuqarolarning huquqlarini yanada kengaytirishga, davlatning rahbariyat tizimining samaradorligini oshirishga, shuningdek, jamiyatning globalizatsiya va texnologik rivojlanish jarayonlariga tez moslashishiga imkon yaratadi.

Konstitutsiya davlatning asosiy huquqiy hujjati sifatida nafaqat davlat hokimiyatining strukturasi belgilaydi, balki jamiyatdagi fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda, davlat organlarining o‘zaro munosabatlarini tartibga solishda, ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. U vaqt o‘tishi bilan yangilanib boruvchi hujjat bo‘lib, jamiyat va davlat ehtiyojlariga moslashib rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Amonov, I.** *Konstitutsiya va uning jamiyatdagi roli.* Toshkent: "O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi" nashriyoti (2015).
2. **Mirzaev, A.** *Davlat boshqaruvi tizimi va Konstitutsiya.* Toshkent: "Ilm-fan" nashriyoti (2017).
3. **Sodiqov, M.** *Konstitutsiya huquqi va siyosiy jarayonlar.* Toshkent: "Farg‘ona" nashriyoti (2018).
4. **Qodirov, T.** *Konstitutsiya o‘zgarishlari va jamiyatning rivojlanishi.* Toshkent: "O‘zbekiston ta‘lim" nashriyoti (2020).